

Despre inimă

și alte eseuri

DE ACELAȘI AUTOR

- Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974
Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, Univers, 1980
Francesco Guardi, Meridiane, 1981
Ochiul și lucrurile, Meridiane, 1986
Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului, Cartea Românească, 1988
Jurnalul de la Tescani, Humanitas, 1993
Limba păsărilor, Humanitas, 1994
Chipuri și măști ale tranziției, Humanitas, 1996
Eliten – Ost und West, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001
Despre îngeri, Humanitas, 2003
Obscenitatea publică, Humanitas, 2004
Comedii la porțile Orientului, Humanitas, 2005
Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri, Humanitas, 2006
Note, stări, zile, Humanitas, 2010
Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011
Față către față. Întâlniri și portrete, Humanitas, 2011
Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste, Humanitas, 2012
Din vorbă-n vorbă. 23 de ani de întrebări și răspunsuri, Humanitas, 2013
O idee care ne sucește mințile (coautori Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, 2014
Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2015
Neliniști vechi și noi, Humanitas, 2016

Andrei Pleșu

Despre inimă
și alte eseuri

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Nota autorului

La invitația cordială a Editurii Humanitas, propun cititorilor o colecție de patru conferințe ținute, în ultimii ani, la București, Cluj, Constanța, Timișoara, Poiana Brașov și Alba Iulia. Temele acestor conferințe au fost alese – evident, cu consimțământul meu – de instituțiile care le-au organizat. Dacă socotesc utilă publicarea lor astăzi este pentru că abordează subiecte asupra cărora toți reflectăm uneori, dar care nu fac parte din repertoriul dezbaterilor curente. Pentru că suntem confiscați de „actualitate“! Adică de „știri“, „analize“ politice, informații de ultimă oră, confruntări de partid și reportaje de front din peisajul instituțional al momentului. Toate „fierbinți“ și trecătoare. Cartea de față încearcă să iasă din strânsoarea acestor actualități evanescente (*inactuale* în fond, de vreme ce se uită în câteva zile), pentru a sonda teritoriul unor aparente „inactualități“: cele despre care nu prea vorbim, în ciuda relevanței lor universale și a impactului lor constant asupra vieților noastre. „Inactualități“ care ne macină subliminal,

care constituie, de fapt, substanța inevitabilă a căutărilor, spaimelor și nedumeririlor noastre. Nu promit că, la capătul lecturii, cititorul va fi „edificat” asupra problemelor de care m-am ocupat: rostul și istoria inimii, neliniștile și promisiunile bătrâneții, meteahna prostiei, sensul răului. Dar va regăsi, poate, un repertoriu de întrebări acute, cu a căror țesătură nu mai apucă, „ocupat” cum este (cum suntem toți), să se confrunte. Îmi fac iluzia că paginile care urmează vor avea măcar efectul unor scurte promenade igienice, în afara hărțuiei cotidiene.

Cititorul – mai ales cel care are deprinderea Internetului – va descoperi, în paginile acestui volum, texte care circulă și pe YouTube, texte menționate, rezumate, sau preluate fragmentar, în presa autohtonă. Am simțit nevoia să le revizuiesc, să rescriu, uneori, pasaje întregi, pentru a evita lejeritățile oralității, fără a afecta, totuși, virtuțile cuvântului *rostit*, stilul comunicării nemijlocite.

Mulțumesc celor care m-au provocat să „livrez” aceste conferințe: doamnei Daniela Oancea (revista *Carriere*), domnului Daniel Salanta (organizația „Edictum” de la Cluj), domnului Ion Caramitru (Teatrul Național București), Universității „Ovidius” din Constanța, Societății Române de Cardiologie și corporației Microsoft. Nu în ultimul rând,

mulțumesc editurii Humanitas, doamnei Lidia Bodea în special, pentru generoasa preluare și cosmetizare a efortului meu.

Andrei Pleșu

5 mai 2017

DESPRE INIMĂ

Versiune revizuită a unor conferințe ținute în toamna anului 2006 la Poiana Brașov (în deschiderea Congresului Național de Cardiologie, 23–28 septembrie), la București (Conferințele Teatrului Național, 26 octombrie) și la Timișoara (Conferințele Microsoft, 8 decembrie).

De multe ori, „inima“ este înțeleasă ca un echivalent al „sufletului“. Pino (Ion Caramitru) însuși pare să fi avut în minte, când m-a invitat, generos, să țin conferința de azi, această echivalență. Or ceea ce vreau să dovedesc e că, dimpotrivă, inima este *altceva*, și *mai mult*, decât sufletul. Sufletul e-o temă promițătoare, seducătoare și, într-un fel sau altul, obosită. Se vorbește foarte mult, în viața curentă, despre suflet. Sufletul a devenit o instanță atât de nobilă, atât de fermecătoare, încât nu există om să nu-l invoce într-un moment sau altul. Despre inimă se vorbește de asemenea cu tandrețe, când nu se vorbește cu oarecare panică, pentru că există în general două accepțiuni curente ale termenului. Simțul comun se raportează la inimă, cu trimitere fie la *inima clinică*, inima pe care-o descoperim târziu și care, de obicei, ne provoacă sfârșitul, fie la *inima romantică*, inima care este sediul amorului și-al altor câtorva „trăiri“ sufletești, mai mult sau mai puțin patetice (care, până la urmă, te pot duce tot la spital...).

Între acești doi poli pare să se miște viața noastră: inima romantică, inima afectelor, a emoțiilor, a febrilității sentimentale, și inima clinică, radicală, drastică, fatală. Există și o temă colaterală a simțului comun, apropo de inimă. Se vorbește mereu despre binomul *inimă – minte*. Inima este organul cu care *îți pasă* de lucruri, cu care reacționezi mai mult sau mai puțin sentimental la ceea ce este în jurul tău, în vreme ce mintea e ceva cu care faci ordine, cu care sistematizezi, cu care faci calcule *reci*. Inima e flacăra mereu activă a *emoțiilor* noastre, mintea e responsabilă cu *judecățile*. Disjuncția aceasta e, totuși, o sistematizare pripită, un poncif. „Mintea“ nu e sediul absolut al intelectului și, pe de altă parte, e fals să pretindem că mintea e structuralmente străină de componenta afectivității. Orice idee are patosul ei, orice convingere are vigoarea ei, atașamentul ei emotiv. Uneori, oamenii cu idei sunt mai isterici decât oamenii care n-au *decât* sentimente. La rândul lor, sentimentele pot fi și ele coerent „articulate“, capabile a se exprima dincolo de geamăt și lacrimi... (În definitiv, centrele emotivității sunt pe scoarță, în creier.) Cu toate acestea, falsa dihotomie „minte–inimă“, falsă ca mai toate dihotomiile, are o îndelungă tradiție filozofică. Ca să dau un exemplu negativ – nu știu de ce, dar de câte ori caut exemple negative în istoria filozofiei

le găsesc în filozofia anglo-saxonă –, filozofia morală britanică din secolul XVIII își pune întrebări de tipul acesta: morala se bazează pe sentimente, sau pe rațiune? Păi se bazează pe amândouă, îți vine să răspunzi, într-o primă instanță, pentru că există decizii când preponderent afective, când preponderent raționale, dar, în metabolismul unui om viu, lucrurile se suprapun.

Vom încerca să ieșim din prizonieratul simțului comun și să vorbim despre inimă într-un context mai larg. O să vedem că există și altceva decât inimă clinică și inimă romantică. Există cel puțin încă două trepte care merită atenția noastră. Dar, până la ele, aș mai rămâne, câteva clipe, în preajma variantelor deja menționate. Intenția mea nu e să fiu original. Fac, doar, anamneză. Recuperez, rapid, o tradiție străveche. Nu idei insolite vreau să livrez, ci idei uitate. Adică idei la care nu ne mai gândim, despre care nu mai vorbim, ceea ce, într-un sens, face parte din patologia vieții moderne.

Două vorbe încă despre *inima clinică*. E un subiect asupra căruia vorbesc, ca să zic așa, cu o competență crescândă. Până într-atât, încât, cu puțin noroc, aș reuși, cred, să păcălesc, la o primă întâlnire, lumea, parodiind – să mă ierte medicii din sală – scenariul curent al dialogului dintre medicul cardiolog și

pacientul cardiac și hipertensiv. Știu ce trebuie să fac. Întâi și-ntâi, îi voi spune bolnavului (mai ales dacă arată ca mine) ceva de genul: „A, nu se poate, trebuie să mai slăbiți!“. E un început aproape obligatoriu. Următoarele îndemnuri sună așa: „Faceți mișcare, trebuie să faceți cât mai multă mișcare!“ și „Mâncăți verdeață, multă verdeață!“. Apoi, omul e trimis să-și facă analize, ca să aflăm dacă hipertensiunea are o cauză organică sau nu. Dacă n-are o cauză organică, atunci medicina devine metafizică, fiindcă tensiunea fără substrat organic se numește tensiune... esențială. Dacă e vorba de-o tensiune esențială, testăm un tratament adecvat. Oricum, se impune un diuretic, un hipotensor și un beta-blocant. Bine dozate, lucrurile astea ameliorează situația. Nu-i așa că aș putea deschide fără probleme un cabinet medical de specialitate? Îmi cer scuze pentru acest mic abuz caricatural. E o benignă răzbunare pentru experiențele prin care am trecut. Uneori, îmi venea să le spun celor care îmi reproșau gabaritul: „Dar, domnule doctor, eu sunt Bran, nu sunt Stan! Să înțeleg că dumneavoastră nu tratați decât slăbănogi?“ Mă grăbesc, totuși, să-mi declar simpatia și respectul pentru medici, nu numai pentru că și tatăl meu era medic, ci și pentru că e vorba de o meserie dramatică. Te ocupi, tot timpul, de diformități. Medicul are

o condiție profesională exasperantă. Prin formație, el percepe lumea din jur ca pe un conglomerat de „simptome”. Se vede înconjurat de bolnavi. Și asta e valabil și pentru generaliștii obișnuiți, dar și pentru psihiatri. Mă gândesc, uneori, la bietul Freud, care, probabil, cum vedea un copil privind tandru spre maică-sa, anticipa incestul. Până la urmă, o asemenea perspectivă te marchează. Ochiul medicului e, inevitabil, un ochi „patologizant”. M-am izbit, la un moment dat, de această „deformare profesională”: eram pe stradă și m-am întâlnit cu un doctor cu care nu mă cunoșteam (încă), dar care, cum m-a văzut, a ținut să-mi spună: „Pe mâna mea ajungi!” De-atunci, merg adesea prin oraș cu o conștiință de pacient, de personaj „internabil” (mai ales că, așa cum s-a dovedit ulterior, domnul doctor avusese dreptate).

Organismul sănătos, inima sănătoasă sunt însă altceva decât „materia” de care se ocupă medicina. Medicina se ocupă de inima bolnavă, de organismul șubrezit, degenerescent, degradat. Iar un organism defect alunecă spre statutul de „mecanism”. Începe să semene a sculă, a „dispozitiv”: se strică, are nevoie de îngrijiri, de reparații, de reajustări. Redusă la dimensiunea ei mecanică, inima devine o simplă pompă, un mușchi care trebuie întreținut, exersat. „Vitalitatea” naturală e înlocuită cu obsesia de a fi „*fit*”, adică

Cuprins

<i>Nota autorului</i>	5
Despre inimă	9
Despre bătrânețe	61
Despre prostie	93
Despre problema răului	119
<i>Câteva propuneri de lectură</i>	151